

to u ime autonomije prirode i u ime autonomije čovjeka (Feuerbach, Marx, Nietzsche). Nakon što je prikazao stanje problema s Bogom, autor počinje teološki vrsno raspravljati o zadaći teologije u odnosu na spoznaju Boga i vjeru u nj. Suvremeni je ateizam doveo teologiju u tešku situaciju. Pred praktičnim nijekanjem Boga i totalnim indiferentizmom u pogledu na Boga, teologija je danas postala *bez riječi* i *bez sposobnosti pripočivanja* ljudima. Nedostaju joj slike, simboli, pojmovi, kategorije, s pomoću kojih bi mogla suvremenu čovjeku vjerodostojno i uvjerljivo govoriti o Bogu. Ova kriza osnovnih preduvjeta za razumijevanje i shvaćanje Boga jest kriza suvremene teologije. Drugim riječima, kriza suvremene teologije sastoji se u tome što ona danas nema one *praeambule* koje su nužne i neizostavne da bi se vjera u Boga mogla izraziti, doživjeti i prenijeti. Tradicionalna apologetika je danas bespomoćna pred tim problemima. Ona je sva izgrađena na pretpostavkama znanosti koje su bile uvjetovane određenim vremenom i određenim mentalitetom koji je prošao. Zato suvremena teologija mora bezuvjetno uzeti u obzir pretpostavke suvremene znanosti u odnosu na govor o Bogu. Dokumenti II. vatikanskog sabora pokušavaju ih uzeti u obzir. Enciklika rimskog biskupa pape Pavla VI. *Ecclesiam suam* (1964) također pokušava govoriti jezikom koji je razumljiv suvremenu čovjeku, svakako razumljiviji nego onaj iz pretkoncilskog vremena.

Drugi dio obrađuje (171–284) konkretnog Boga povijesti, Boga Abrahamova, Izakova, Jakovljeva, Boga Isusova, Boga koji ljudima daruje život, spasenje i slobodu. Pitanje o Bogu autor razmatra u okviru pitanja o spasenju. Dakle, soteriološko istraživanje Boga. U tom kontekstu dolazi i pitanje o Duhu Svetome.

Vrlo iscrpno pisac istražuje biblijski, odnosno kršćanski pojam Boga, Boga kao oca. Osobito se zaustavlja na objaviteljskoj riječi o Bogu Ocu koju nam je posredovao Isus Krist, odnosno Novi zavjet. U tom kontekstu razrađuje i novozavjetno poimanje sinovstva Božjeg Isusa Krista. Pisac pokušava taj teološki pojam protumačiti u okviru teologije o Logosu i o utjelovljenoj Riječi Božjoj (teologija pojma *kenosis*). Posebno poglavlje u tom trećem dijelu posvećuje osobi Duha Svetoga, davaoca i usavršitelja svakog života.

Obrađuje Duha Svetoga u okviru stvaranja i u okviru povijesti spasenja Staroga i Novoga saveza. Ističe razlike u kršćanskom poimanju Duha Svetoga koje postoje u zapadnoj i istočnoj kršćanskoj zajednici.

Ovime je pisac došao do najvećeg otajstva naše vjere, do otajstva Presvetog Trojstva. To je predmet *trećeg* dijela njegove knjige (285–384). Pitanje Trojstvenog Boga obrađuje temeljito, na svim razinama, sa svih strana. Najprije uzima u obzir ono što u tom kontekstu pružaju razne religije (povijesnoreligijski vid) i mudroslovlje (filozofski vid). Zatim posiježe za objaviteljskim elementima: Stari zavjet priprema objavu Trojstvenog Boga, Novi zavjet je ostvaruje, prvi kršćanski teolozi (oci) formuliraju a crkveni sabori predlažu kršćanima na vjerovanje. Pisac produbljuje i suvremenim jezikom tumači otajstvo koje se mnogim kršćanima danas čini ne samo nejasnim nego i neprihvatljivim. Pisac pokazuje kolika i kakva nada i utjeha izrasta iz vjere u to otajstvo za pojedine kršćane. Bog, izvor života, poklonio je po svome Sinu život ljudima i hoće da se taj život u ljudima po djelovanju Duha Svetoga dovede do punine. („Hoću da imaju život i da ga imaju u punini!“). Naš je Bog, Bog *zajedništva* i *ljubavi*. On obdaruje ljude i zajedništvom i ljubavlju, stvarnostima koje su upravo danas tako potrebne čovjeku.

Adalbert REBIĆ

GUSTAVO GUTIEREZ, THEOLOGIE DER BEFREIUNG. Mit einem Vorwort von J. B. Metz. Sa španjolskog preveo Horst Goldstein Miz: Systematische Beiträge 11. U suizdanju s Chr. Kaiser Verlag izdao Matthias – Grünewald – Verlag Mainz. München 1973, 1982 (6. izdanje) DM 36.

Gustavo Gutierrez je poznati latinsko-američki teolog, i to upravo teolog oslobođenja. Rođen je 1928. godine. Studirao je medicinu, filozofiju, psihologiju i teologiju. Profesor je teologije i socijalnih znanosti na Katoličkom sveučilištu u Limi (Peru).

Knjiga *TEOLOGIJA OSLOBOĐENJA* izrasla je iz života čovjeka koji je znao, prosvjetljen evanđeljem i svojom osobnom vje-

rom, razmišljati o iskustvima koja je osobno sticao u životu latinsko-američkog kontinenta. Radi se o teološkom razmišljanju koje nastaje iz iskustva borbe protiv nepravde a za bolji i pravedniji život čovjeka. Na latinsko-američkom kontinentu već se mnogo ljudi angažiralo u borbi za oslobođenje siromašnih ljudi od iskorištavanja bogatih.

Teologija Gustava Gutiereza znači kraj premoći evropske teologije nad teologijama ostalog svijeta. No, ta je teologija drugačija nego ona u Evropi: Gutierrezova teologija nije nastajala u predavaonicama ili za pisacim stolom nego zahvaljujući mnogim iskustvima koja je pisac imao u suživotu sa siromašnim i obespravljenim ljudima što žive u *slumovima* latinsko-američkih gradova i njihovih predgrađa.

Knjiga je podijeljena na četiri dijela. U prvom dijelu razrađuje osnovne pojmove teologije i oslobođenja. Razvija definiciju teologije (str. 6–19); govori o teologiji u klasičnom smislu riječi i o teologiji kao kritičnom razmišljanju o praksi. Potom (str. 22–43) razrađuje pojmove oslobođenja i razvoja. Osobito pod lupu zapažanja uzima razvojni povijesni put oslobođenja ljudi. U drugom dijelu ulazi u bit problema teologije oslobođenja i bistroumno i kritički ga razlaže (str. 43–66). Pisac ima stalno u vidu konkretne ljude, ljude u latinsko-američkom svijetu, ljude s dubokom vjerom u Boga, ali siromašne, obespravljene, potlačene. Kroz povijest Crkve davani su različiti odgovori na taj strašni problem nejednakosti, potlačivanja čovjeka po čovjeku, ovisnosti siromašnih o bogatima. Pisac pokušava grupirati te odgovore i analizirati ih da bi čitalac bolje mogao razumjeti osobitosti koje sa sobom nosi taj problem. U trećem dijelu (str. 73–130) razlaže opciju latinsko-američke Crkve u odnosu na problem potlačivanja i borbe protiv potlačivanja. Najprije tumači proces ljudske svijesti i potrebe za oslobođenjem u Crkvi Latinske Amerike. U odnosu na proces oslobođenja postavlja si Crkva u Latinskoj Americi teške probleme. Crkva je u LA dugo živjela u getu i u stalnoj borbi protiv idejnih neprijatelja (najčešće liberalni mislioci). Da bi se mogla što učinkovitije oduprijeti napadajima liberalaca, vezala se često uz vlast i moć koju uosobljuje država. U zadnje vrijeme u tom se pogledu događaju velike promjene: Crkva se razvuje od sis-

tema moći i vlasti i stupa na čelu siromašnih i potlačenih, sama siromašna i potlačena, da bi izvojevala slobodu i ravnopravnost. U tom kontekstu pisac razrađuje angažman laika, svećenika, redovnika i biskupa. Ove različite grupacije u Crkvi, svaka na svoj način, obvezale su se da porade što je više moguće na procesu oslobođenja. Sve im je jasnije da se do temeljite društvene promjene može doći samo socijalnom revolucijom. Biskupske su konferencije u tom pogledu zadnjih godina izdale javne proglose (npr. Medelin 1968). Pisac analizira te proglose i pokazuje koliko se Crkva angažirala na strani siromašnih i potlačenih. Crkva nastupa *proročki* i protestira protiv svih nepravdi. Situaciju u LA naziva „stanjem grijeha“. Smatra svojom dužnošću podići glas protiv svega što se zove nepravda i što razara mir (Medelin). Peruanski biskupi su izrazili svoju solidarnost sa siromašnima i potlačenima.

Drugo, u tim se dokumentima, proglasima, zahtijeva svjesnije i dinamičnije *evangeliziranje*. Naviještanje, kateheza i liturgija imaju vrlo važnu ulogu u stvaranju zajedništva, ravnopravnosti i jednakosti svijui pred Bogom. Treće, Crkva zahtijeva od svih svojih članova, osobito onih koji u Crkvi imaju neku odgovornu službu, da budu i sami *siromašni* i da se tako djelom pokažu solidarni sa siromašnima. Kao četvrto – Crkva, osobito svećenici, zahtijeva i promjenu *strukture* koje su se u Crkvi kroz stoljeća uvriježile i učvrstile te mnoge od njih danas sputavaju čovjeka u borbi za oslobođenje. Kao peto – Crkva traži i promjenu svećeničkog života: on uistinu mora biti živ i navještaj Kristova evanđelja o oslobođenju.

U četvrtom dijelu (str. 131–287) pisac razlaže nove perspektive koje se otvaraju za čovječanstvo na latinsko-američkom kontinentu. On zapravo u tom dijelu sažima svu problematiku koju je obradio na prethodnim stranicama i teološki je osmišljava. U prvom odsjeku govori o vjeri i o novom čovjeku, govori o oslobođenju kao o središnjoj poruci evanđelja (prvo poglavlje). U drugom poglavlju (173–190) govori o čovjekovu susretu s Bogom. Prikazuje čovječanstvo kao hram Božji. Stoga u svome bližnjemu moramo uvijek gledati uprisutnog Boga, moramo u bližnjemu prepoznati Krista. To su osnovne pretpostavke za oslobođenje čovjeka. Takvo

oslobođenje ima svoju duhovnu dimenziju. U trećem poglavlju (197–224) govori o eshatologiji i politici. Prikazuje kršćansku nadu, političke dimenzije evanđelja, odnos Isusa Krista prema politici, uspoređuje vjeru, utopiju i političke akcije. U drugom odsjeku tog četvrtog dijela (234–287) opisuje kršćansku zajednicu i novo društvo. Crkva je sakrament povijesti, sakrament svijeta. Ima sveopće spasenjsko djelovanje. U svoje spasenjske ciljeve uključuje svakog čovjeka. Nikoga ne isključuje iz svojeg spasenjskog (ali uistinu *spasenjskog!*) djelovanja. U tom pogledu osobito mnogo piše o euharistiji, zalogu bratstva. Euharistija je uprisutnjenje Kristova spasenjskog djela, Kristova oslobođenja čovječanstva. Po Kristovu spasenjskom djelu koje euharistija uprisutnjuje svi smo jednaki pred Bogom i pred svijetom. Svi smo djeca jednog te istog oca. Euharistija je kao slavlje Večere gospodnje stvarateljica i njegovateljica bratstva među ljudima.

Teologija oslobođenja pokušava razmišljati o životu u vjeri i o značenju kršćanstva. To čini polazeći od iskustva u borbi protiv sadašnje nepravedne situacije u svijetu i u Crkvi a za novo društvo, za obnovljenog čovjeka na latinsko-američkom kontinentu. No do istinske teologije oslobođenja nećemo nikada dospjeti ako ne damo u Crkvi pravo glasa svim potlačenima. Teologija oslobođenja neće uspjeti ako joj ne uspije dinamizirati djelovanje crkvenih zajednica u današnjem svijetu i angažirati pojedine vjernike u ljubavi prema bližnjemu, ako joj ne uspije Crkvu u LA staviti posve na stranu iskorištavane klase i potlačenih ljudi. Moramo se čuvati, piše pisac u završnim razmišljanjima (str. 287), da ne podlegnemo nekoj intelektualnoj samodopadivosti i nekoj vrsti trijumfalizma, a što još uvijek postoji kao napast u našoj Crkvi.

Knjiga je izvanredno dragocjeni prilog razmišljanju o društvenim odnosima u suvremenu svijetu. Pisana je izričito u kontekstu latinsko-američke Crkve i društva, ali se *mutatis mutandis* mnogo toga da primijeniti i na našu situaciju.

Knjiga je pisana za profesore teologije, za studente teologije, za sve one koji se zanimaju za teologiju, osobito za političku teologiju i teologiju revolucije.

J.B. METZ, JENSEITS BÜRGERLICHER RELIGION. Reden über die Zukunft des Christentums. Forum Politische Theologie Nr. 1. Matthias Grünewald Verlag Mainz 1980. Str. 145.

J.B. Metz je profesor fundamentalne teologije na Teološkom fakultetu Sveučilišta Münster (West.). Dosad je objavio ova djela: *Reform und Gegenreformation heute* (1969), *Zur Theologie der Welt* (1973), *Glaube in Geschichte und Gesellschaft* (1978) i dr. Bavi se studiranjem političke teologije i teologije oslobođenja.

Knjiga „Jenseits bürgerlicher Religion“ sadrži govore koje je pisac izgovorio u raznim zgodama (Katolički zbor, crkveni zbor i druge crkveno-društvene zgode). U tim govorima pisac potiče kršćanstvo da se oslobodi građanske religije pa da svezinom svoje spasenjske i nadahniteljske sile bude znak i nada pogrđanskom vremenu. U građanskom je kršćanstvu prilično izgubljena mesijanska dimenzija. Kršćanstvo treba ponovno biti svjesno svoje mesijanske uloge u svijetu. U tom smislu je ova knjižica neki mali teološko-politički traktat o budućnosti kršćanstva i kršćanske opstojnosti u svijetu koji je danas označen mnogim suprotnostima i izazovima. U takvom svijetu mi kršćani moramo biti stanoviti izazov i proročanstvo. Kršćani se moraju obratiti u dubini svojeg srca, da bi mogli biti izazov i proroštvo suvremenu svijetu.

Osim ove analize građanske Crkve (i građanske religije) pisac još govori o odnosu kršćana i Židova, o euharistiji kao predznaku antropološke revolucije. Euharistija kao sakrament „kruha života“ daje kršćanima polazište za stvaranje boljeg i humanijeg svijeta u kojem bi vladalo potpuno zajedništvo i drugarstvo. Ako bi kršćani ozbiljno shvatili ono što slave u euharistiji, oni bi stvorili istinsku antropološku revoluciju, revoluciju u kojoj i nakon koje bi čovjek bio potpuno oslobođen. Posebnu pozornost u nastavku pisac posvećuje analizi Crkve (i religije) u pogrđanskom društvu i odnosu kršćanstva i politike. U tom okviru govori i o bazičnim zajednicama u koje polaže velike nade u odnosu na bolju budućnost.

Adalbert REBIĆ

Adalbert REBIĆ